

Pêdaçûn (Mubalexe)

Di helbest û beyta kurdî ya klasîkî de

(1)

05.08.2009

Pêdaçûn (*Bi Kurmanciya jêrîn ,Sorani': Pêwedan*) ew şêweyê axiftin û nivîsînê ye ku mirov tiştan pir mestir ji rewşa wan a rastîn bike, ji aliyê jimar û babet û rewşt û taybetiyan ve...Di zimanê Erebî de jêre „**Mubalex'e**” têye gotin. Li ba hozanvanên ereb ev şêweyê hunera wêjevanî pir hezkirî bû. Li ba hozanvanên Kurd jî ev hunera wêjevanî heye û balkêşe, tevî ku hozanvanên me yê mezînin bi pîranî oldar bûn, lê dîsa jî wan dest avêtiye vê hunerê û ji xwe re bi kar anîne, rast an ne rast, şaş an ne şaş...

Melayê Cezîrî di seriyê dastana xwe de dibêje:

Newa ya Mutrib û çengê

Fîxan avête Xerçengê

Were saqî heta kengê

Neşoyin dil ji vê jengê

(Newa bi Farsî deng e. Çeng: aceteke sazpedakirinê ye)

Ew dibêje ku dengê sazband û çengê nalîn gihande burca Xerçengê "**Seretanê**" ku li asîmanê ye... Eve jî tiştêkî ku têde pêdaçûn heye, ji ber ku çendîn dengên stranbêj û deholkut û çengan an çangan bilind be jî, dîsa nagihîne asîmanan...

Pişt re bi çend rêzikan dibêje:

Dinalim şubhetê ree'dê

Bi wateya ku nalîn û axîna wî wekî hurmîna e'wiran e...

Ew dîlbera xwe, çî ya rastîn û çî yê maa'newî, bi durre teşbîh dike û bi ser ve jî, dîlber dike **Belqîs** a ku şahdarî li memleketa **Seba** dikir û çêroka wê li gel pêxember **Sulêman** di **Qurana pîroz** de hatiye hewaldan. Ew jineka çeleng û jêhatî bû.

Min dîlberek durr heye

Meh'bûbê şîrîn surr heye

Husn û cemalek pir heye

Belqîs sîfet, mesken Seba

Dîtina dîlberê di hozanên kurdî yê kevnare 'klasîkî' de wekî durr û cewherê, an jî dîtina rûyê wê wekî heyvê, li ba gelek hozanavan têye berbiçavkirin, ne tenê li ba **Melayê Cezîrî**, tevî ku ev wekaniyeke pêdaçûnê ye, û diyare ew rewşt di wan deman de gelek hezkirî bû. Li ba hozanvanên ereb (1) jî ev dîmen pir heye....

Dîlber dibe dareke pelzêrîn an jî baxekî ji gulên...**Melayê Cezîrî** dibêje:

Selwa rewan, zerîn wereq

Çîçek (Melê) dîn sed neseq...

(*Wereq erebî ye: Pel, û neseq: rêz. Zerîn: ji rengê Zer hatiye*)

Jimareya (Sed) an (hezar) an jî (Bê hîsab) bo bêtirkirinê pir di helbestên me yê kevnare de tîn, li ba **Ehmedê Xanî** jî di dastana **Mem û Zîn** de heye.

Melayê Cezîrî di rewştikirinê de pir pêda diçe û ev pêdaçûn li ba wî êdî bûye bingeheke hozanvaniyê ku nema dikane xwe jê azad bike. Binêr ew çî dibêje:

Xedenga furqetê ree'd e

Dilê ew x'efletê lêdit

Dibêjim wer cebel bit

Ew biker bit wî di gavê da

(*Xedeng: Tîr. Ree'd bi Erebi ye: Hurmîna e'wiran. X'eflet jî bi Erebi ye: Ji xwe çûna dil*)

(*Wer: di vir de „wek“...*)

Em dibînin ku ew tîrên dûrketinê wekî hurmîna e'wiran gava têye guhan teşbîh dike, eve jî pêdaçûneke ne piçûk e...

Sohtîna perwaneyê di helbesta kurdî ya kevnare de li ber nûr û şewqê jî pir hezkirî bû, eve ne tenê wekî „wekaniyê“ têye jimartin, belku yek ji balkêştirîn şeweyên pêdaçûnê ye di hozanê de:

Gelo, dîsa bebînim ez

Çirayê wesletê hilbit

Bisojim şubhê perwanê

Di ber wê nûr şewqê da

Li dereke dî hozanvanê me yê dil tijî liyanî „eşq“ xwe wekî çiyayê **Qendîl** bi hêz dibîne, û bi wê wekaniyê tenê nake, ew xwe bi „Fîl“ jî dide teşbîhkirin, ji ber ku kanîn û tewata fîl pir e:

Tu narê firqetê zanî

Dikarim ez teh'emul kem

Diyare kohê Qendîl im

Meger fîl im di eşqê da

Di hejmartayînê de Melayê me ji "Hezar" hildikişê "Bê jimartinê" û dîsa dadikeve "Sed", kêmtir na:

Min di dil kovan hezar in

Dax û keyber bê hîsab

Mîh'neta werdên bi xar in

Wên di dil da sed nîşab

(Werd bi Erebî ye: Gul. Nîşab jî bi Erebî ye: Tîr)

Ew peveka xwe pêşûpaş dike, dibêje:

Sed nîşab in min di dil

Îro ji xarên sorgulan

Yek bi yek peykan çevî bûn

Çûne cergê da kulab

Li ba Melayê Cezîrî awirên çavên dîlberê tîr û xedeng in, dil û cergê wî ji ber wan bi kovan û kul in, ji wan xûn wekî coyên avê, hema tijî xûn sor wekî e'qîq û zox a wekî erxewanê dixulxulin, eve jî pêdaçûneke qatqatî di ser hev re bilind dibe, ku ji aliyekî ve helbestê xweşiktir û balkêştir dike û ji aliyekî ve bi wêneyan berhemdar dike, hema pêdaçûn pêdaçûne, û hozanê ji jîhana rastîniyê radike dibe jîhana fantazî û pêjiniyê:

Dîlberê îro seher avête cergê min du dox

Yek li sîne, yek li dil da, lew ji min tîn ax û ox

Ah û oxên min ji dil tîn, lê ji ber tîra qizil tîn

Yan ji kovanên di kul tîn, jê dizît her xûn û zox

Xûn ji dil co co rewan tê, wek e'qîq û erxewan tê

An jî li vir binêre, ka Melayê me gihaye çî pileya pêdaçûnê, ku tew nakve hişan, hema pir xweşik û nazik di mijara xwe de dimîne:

Ger bipirsit carekê xatûn li h'alê suxteyî

Qifl û zincîr dê vebin, bê îsm û dest û mifte ye

Bend û zincîr dê vebin, cerhên di kul dê xweş biket

Lew ku navê dîlberê, dermanê derdê bend ye...

(Qifl bi erebî ye: Kutik kilît dikevêyê. Cerh' "Curh'" erebî ye: Birîn. Mifte erebî ye: Kilît)

Gava dîlber li wî bipirse, wê dergahên zindanê ji xwe serê vebin, wê birînên wî xweş bibin...Bo çî? Ji ber ku navê dîlber dermanê derd û kulên girtî ye...Hema wekî ji "nav" dixuye, mebesta Mele pir balatir e ji dîlbera mirovî...Belku tenha navê Xwedê tea'la dermanê derd û kulan be...

Carina pêdaçûn a wekî va rewşta ku hozanvanekî kevnare yê ereb anî bû: **(Rûyê te heyv e û bejna te rum e)** helbestê wêran dike. Dibe ku di wê demê de ev dîmenekî pir çeleng bû, hema niha nîşanên tirafîkê "*Lewh'ên hatûçûnê*" tîne bîra mirov...

Mixabin li ba **Melayê Cezîrî** hinde rewştên wilo yên ne nazik hene, wekî:

Mela, me li gerdena dîlber ji nosed bûse mayin deyn...

Gerdenê (stoyê) dîlber wekî yê ajalê efrîqayî yê ku histoyê wî pir dirêj e, ji nehsed bostan e. Eve jî dîlber ji mirovatiya resen û naskirî bi dûr dixîne û wekî giyanwerekî nenas dide xuyakirin. Heger **Mele** yekser bigota ku dîlber wekî **Zerafê** ye, wê baştir û ciwantir ba ji pîvana gerdenê wê bi bostan û bi dayîna jimareya nosedî.

-----

(1) *Navên Kurd û Erebo û her navekî wekî wan pêwîste bi tîpên gir dest pêbike, hema gava ew nav wekî rewşt (sîfet) hatibe, pêwîste bi tîpa hûr dest pêbike: Kurd hatin...Helbesta kurdî...*

(2) *[Bermayî heye]*

00000000000000000000